

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕКСПОРТУ
УКРАЇНСЬКОГО МЕДУ ДО КРАЇН ЄСORGANIZATIONAL AND ECONOMIC FEATURES OF EXPORT
OF UKRAINIAN HONEY TO THE EU COUNTRIES

У статті розглянуто сучасний стан та тенденції ринку натурального меду в Україні та ЄС. Оцінено світові обсяги виробництва та споживання, детально проаналізовано динаміку та цінову політику експорту меду, а також обсяги імпорту українського виробництва до країн ЄС. Виявлено основні організаційні аспекти виходу вітчизняних виробників на ринки країн ЄС та користування безмитною квотою. Детально розглянуто основні умови та вимоги законодавства Європейського Союзу щодо імпорту натурального меду українських виробників. Виділено основні етапи здійснення експорту меду до ЄС вітчизняними підприємствами. Зроблено висновки щодо проаналізованого матеріалу.

Ключові слова: мед натуральний, експорт меду до ЄС, ринок меду ЄС, ринок меду України, вимоги законодавства ЄС.

В статье рассмотрены современное состояние и тенденции рынка натурального меда в Украине и ЕС. Оценены мировые объемы производства и потребления, детально проанализированы динамика и ценовая политика экспорта меда, а также объемы импорта украинского производства в страны ЕС. Выявлены основные организационные проблемы выхода отечественных производителей на рынки стран ЕС и использования беспошлинной квоты.

Подробно рассмотрены основные условия и требования законодательства Европейского Союза в отношении импорта натурального меда украинских производителей. Выделены основные этапы осуществления экспорта меда в ЕС отечественными предприятиями. Сделаны выводы относительно проанализированного материала.

Ключевые слова: мед натуральный, экспорт меда в ЕС, рынок меда ЕС, рынок меда Украины, требования законодательства ЕС.

The article considers the current state and trends of the market for natural honey in Ukraine and the EU. Estimated world output and consumption, analyzed dynamics and price policy of honey export, as well as import volumes of Ukrainian production to EU countries. The main organizational problems of the output of domestic producers to EU markets and the use of a duty-free quota are revealed. The main conditions and requirements of the legislation of the European Union concerning import of natural honey of Ukrainian producers are considered in detail. The main stages of export of honey to the EU by domestic enterprises are highlighted. Conclusions are made regarding the analyzed material.

Key words: natural honey, honey export to EU, honey market in EU, honey market in Ukraine, EU legislation requirements.

УДК 339.5:338.433

Петренко О.А.

магістр

Національний технічний університет

України

«Київський політехнічний інститут

імені Ігоря Сікорського»

Манаєнко І.М.

к.е.н., доцент кафедри менеджменту

Національний технічний університет

України

«Київський політехнічний інститут

імені Ігоря Сікорського»

Постановка проблеми. Україна традиційно займає лідируючі позиції у світі з виробництва натурального меду. Сприятливі природні умови та дешевизна виробництва порівняно з європейськими країнами відкривають вітчизняним виробникам нові можливості щодо збільшення обсягів поставок меду за кордон та покращення національного експортного потенціалу. Нині продукція бджільництва є одним з найперспективніших сегментів ринку сільськогосподарської продукції не тільки у ЄС, але й в усьому світі, оскільки відноситься до сектору органічного споживання. Водночас споживачі на західних ринках прагнуть купувати якісну та натуральну продукцію. Така тенденція має стимулювати виробників підвищувати якість меду, який вони прагнуть експортувати на ринки ЄС. Водночас на законодавчому рівні існує низка умов та вимог, які необхідно детально проаналізувати перед початком експортної діяльності. Вихід на ринки ЄС потребує зваженого підходу до вивчення його кон'юнктури та можливостей національних товаровиробників на ньому. Отже, виникає потреба вивчення попиту на продукцію натурального меду та тенденцій розвитку ринку для того, щоби підвищити експортний потенціал галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За

порушеною проблемою налічується низка наукових та науково-практичних напрацювань, зокрема вагомий внесок зроблено такими вітчизняними та зарубіжними вченими, як Г. Віппл [9], Б. Єркан [10], Д. Лейшман, Д. Менхаус [9], Ю.А. Кернасук [7], О.О. Пшик-Ковальська [5], Г.П. Самчук [6], Н.П. Тарнавська [8]. Однак порушена проблема є невичерпною та потребує подальших досліджень.

Постановка завдання. Метою статті є оцінювання сучасних тенденцій розвитку європейського та вітчизняного ринків меду. Завданнями роботи визначено дослідження кон'юнктури та тенденції розвитку європейського ринку меду та місця України на ньому; дослідження стану, проблем та перспектив розвитку вітчизняного ринку меду; визначення основних організаційних особливостей впровадження експорту меду на ринки ЄС для українських підприємств.

Методологічною основою статті виступили загальнонаукові та спеціальні методи, а саме системний підхід, методи узагальнення, аналізу та синтезу, індукції та дедукції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Щорічно у світі виготовляється близько 1,9 млн. тон меду, з яких біля 40% експортуються. Основними експортерами є такі країни, як Китай

(обсяги виробництва меду у 2015 році перевищили 474 000 т), ЄС (161 000 т), Туреччина (104 000 т), США (81 000 т), Іран (76 000 т), Росія (75 000 т) та Україна (67 000 т). Високими обсягами виробництва відзначилися Індія, Мексика, Бразилія та Канада [2].

У загальносвітовій структурі ЄС є найбільшим імпортером і споживачем меду на душу населення, адже близько 50% загальносвітового імпорту припадає на країни ЄС (рис. 1). Серед європейських країн найбільші обсяги цього продукту імпортують Німеччина (13% загального обсягу), Франція (6%), Великобританія (6%), Бельгія (4%), Іспанія (4%) та Польща (4%) [1].

Середній показник споживання меду в країнах ЄС становить 0,65 кг на людину в рік, тоді як загальносвітовий показник дорівнює 0,22 кг [1].

Популярність меду зумовлена тим, що споживачі віддають перевагу натуральним і здоровим підсолоджувачам, які корисні для здоров'я, шукаючи здорові альтернативи рафінованому цукру. Популярною нішею для меду є тренд органічної продукції. Окрім того, споживачі зацікавлені в інноваційних продуктах з новими смаками, зростає також популярність на провідних європейських медових ринках монофлорних сортів меду.

Щодо основних експортерів меду до ЄС, то тут Україна займає передові позиції, поступаючись тільки Китаю. Водночас країни Латинської Америки продовжують нарощувати обсяги експорту до ЄС. Детальні дані наведені на рис. 2.

Також варто звернути увагу на цінову політику країн-виробників. Згідно з результатами Європейського Бюро статистики середня ціна на український мед є досить низькою та поступається

тільки Китаю та В'єтнаму. Станом на 2017 рік ціна 1 кг українського меду складає в середньому 1,59 євро, тоді як конкурентні країни Латинської Америки встановлюють ціну від 2,05 євро/кг. Детальніші результати наведені на рис. 3.

Надалі детально розглянуто обсяги українського експорту натурального меду до ЄС. За 2016 рік експортовано 36 742 т, а за січень-вересень 2017 року – вже 46 200 т, такі обсяги стали рекордними для України. Детальні результати наведені на рис. 4.

Відповідні тенденції до зростання пов'язані з процесами інтеграції України в європейський простір. Важливим кроком на шляху до євроінтеграції стала Угода про зону вільної торгівлі України з Європейським Союзом, яка набула чинності 1 січня 2016 року та покликана зменшити й скасувати тарифи щодо товарів, забезпечити лібералізацію торгівлі, а також адаптацію українського законодавства до законодавства ЄС для забезпечення вільного переміщення товарів і послуг між двома країнами та двостороннього рівноцінного відношення до підприємств, товарів на території України та ЄС.

Для експорту меду натурального (код згідно з КН ЄС 0409) в рамках поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ПВЗВТ) між Україною та ЄС діє безмитна тарифна квота на низку продукції АПК. Розмір квоти на мед складає 5 000 т/рік, упродовж 5 років вона буде збільшуватись на 200 т/рік щорічно. Максимальний обсяг в рамках квоти буде сягати 6 000 т/рік. Ставка ввізного мита в ЄС в рамках квоти складає 0% (за умови наявності сертифікату EUR.1), експорт продукції понад квоту буде обкладатися ставкою мита в розмірі

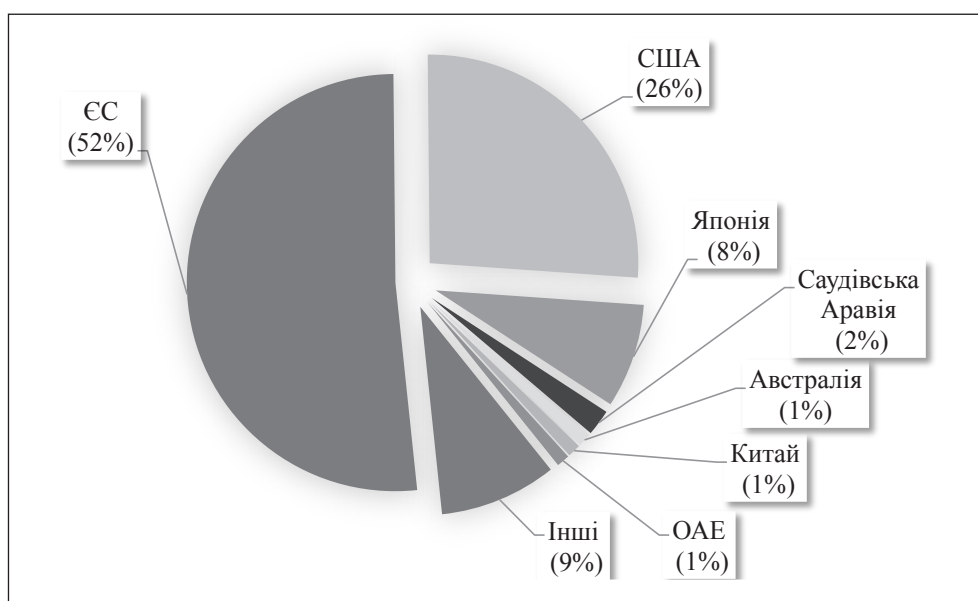

Рис. 1. Частка країн у світовому імпорті меду

Джерело: побудовано авторами на основі джерела [1]

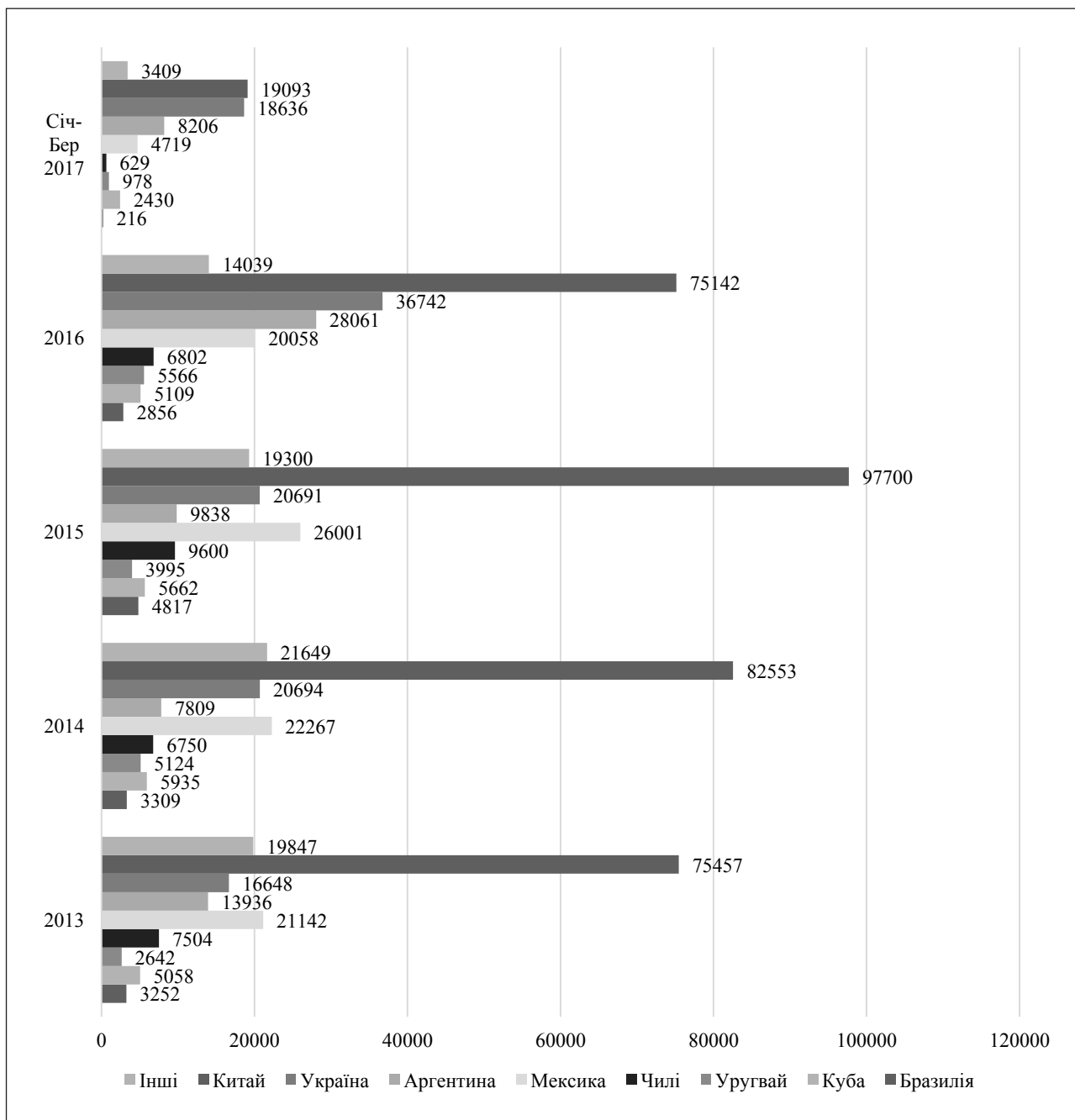

Рис. 2. Найбільші експортери меду до ЄС за обсягами поставок, т

Джерело: побудовано авторами на основі джерела [1]

17,3%. Адміністрування тарифної квоти на мед здійснюється виключно Європейським Союзом за принципом «перший прийшов – перший обслуговується». Тобто першим оформлюється той товар, супровідні документи якого прийшли першими (за умови наявності невикористаного залишку квоти на момент подачі документів).

Крім того, восени 2017 року введено додаткову безмитну квоту на мед у розмірі 2 500 т/рік терміном на 3 роки в рамках тимчасових додаткових торговельних преференцій ЄС для України [4]. Однак у 2017 році станом на 11 січня квота вже

була повністю заповнена. Фактично для забезпечення можливості використання квоти товар з усіма відповідними документами вже має знаходитись на українському кордоні в перші дні січня, що є досить великою складністю для невеликих підприємств. Зазвичай квотою встигають скористуватися лідери галузі, а саме ТОВ «Бартнік» та «Асканія-пак».

Також ЄС висуває широкий спектр вимог до імпортової продукції. Для отримання доступу до ринку натурального меду в ЄС необхідно виконати низку умов. Розглянемо детальніше основні з них.

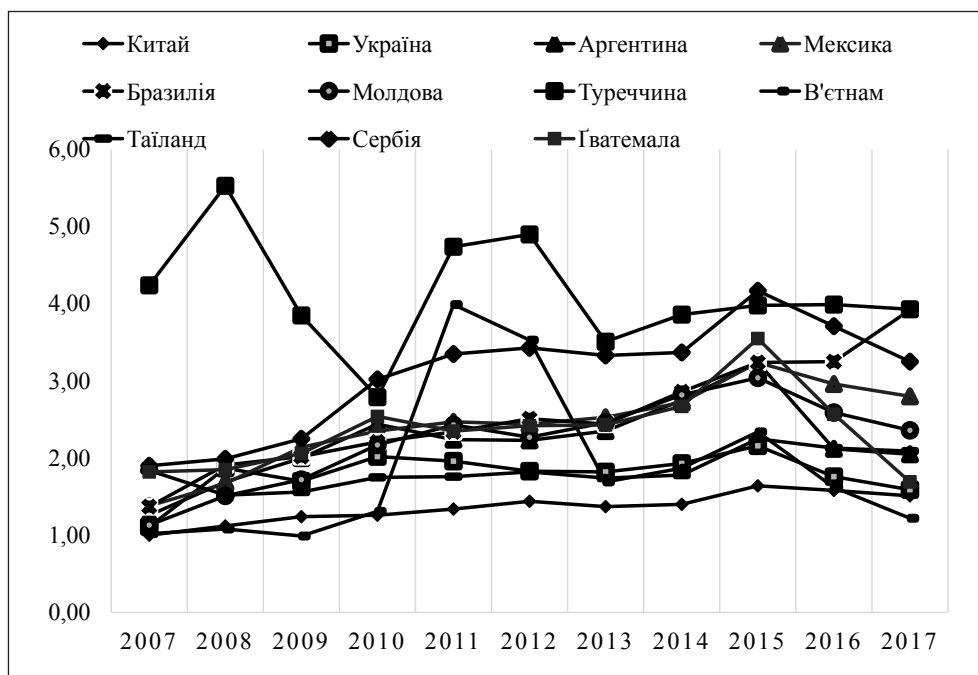

Рис. 3. Динаміка цін меду, експортованого до ЄС, євро/кг

Джерело: побудовано авторами на основі джерела [2]

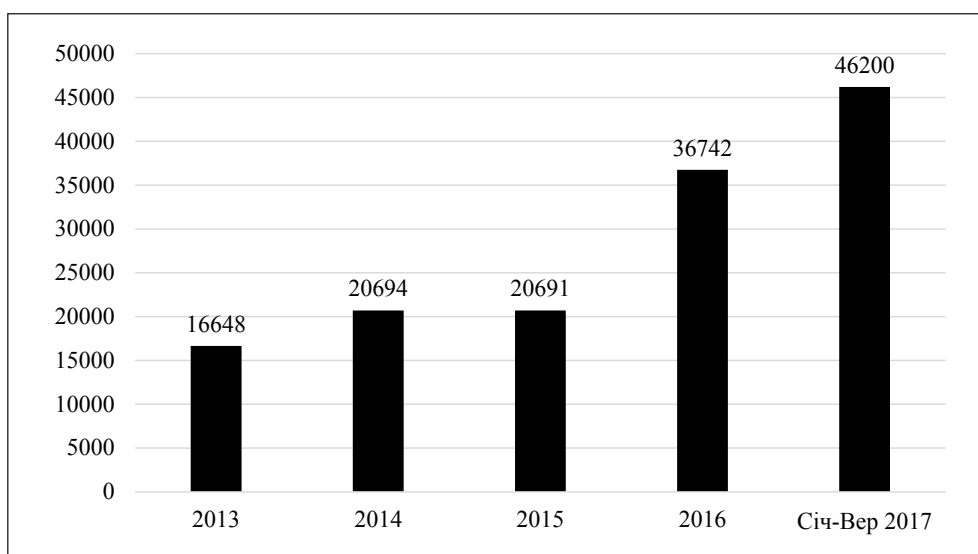

Рис. 4. Експорт українського меду до ЄС, т

Джерело: побудовано авторами на основі джерела [3]

Контроль забруднюючих речовин у харчових продуктах. З метою забезпечення високого рівня захисту прав споживачів імпорту до Європейського Союзу продуктів харчування повинен відповідати законодавству ЄС, призначеним для забезпечення того, щоби продукти, які розміщуються на ринку, були безпечними для харчування та не містили забруднюючих речовин на рівнях, які можуть загрожувати людському здоров'ю. Забруднювальні речовини можуть бути присутніми в харчових продуктах в результаті різних етапів його виробництва, упаковки, транспортування або утримання або також можуть бути наслідком забруднення навколишнього середовища.

пів його виробництва, упаковки, транспортування або утримання або також можуть бути наслідком забруднення навколишнього середовища.

Регламент Ради ЄС від 8 лютого 1993 року № 315/93 встановлює процедури щодо забруднень у харчових продуктах (ОJ L-37, 13 лютого 1993 року) (CELEX 31993R0315), регулює наявність таких забруднювачів (нітратів, важких металів) у продуктах харчування в ЄС:

– харчові продукти, що містять забруднювачі до кількості, неприйнятної з точки зору здоров'я

населення, зокрема на токсикологічному рівні, не повинні бути розміщені на ринку ЄС і будуть визнані непридатними;

- рівень забруднюючих речовин повинен бути таким, якого можна було би досягти з дотриманням рекомендованих правильних практик роботи;

- для захисту від деяких забруднювачів може бути встановлений максимальний рівень захисту населення.

Контроль залишків пестицидів. Перелік контрольованої продукції (зокрема, меду) та максимальні межі залишків пестицидів визначені в Регламенті (ЄС) № 396/2005 та Додатках до нього. Директива Ради 96/23/ЄС (ОJ L-125, 23 травня 1996 року) (CELEX 31996L0023) окреслює процедуру оцінювання того, чи можна вважати, що під час імпорту продуктів тваринного походження гарантії щодо залишків хімічних речовин, представлених третьою країною, еквівалентні тим, що вимагаються для продуктів, вироблених відповідно до правил ЄС.

Відстежуваність продукції. Вимога стосується того, щоб належним чином маркувати або надавати відповідні документи про продукцію. Імпорт харчової продукції в ЄС має забезпечити наявність вичерпної інформації щодо всього ланцюга виробництва та переміщення продукту відповідно до Регламенту ЄС № 178/2002 [4]. Продовольчий закон ЄС передбачає високий рівень захисту не лише життя та здоров'я людей і споживачів, але й тварин, рослин та навколишнього середовища. Експортери харчової продукції до ЄС повинні дотримуватися особливих зобов'язань, викладених у Регламенті ЄС № 178/2002 Європейського Парламенту та Ради (ОJ L-31, 1 лютого 2002 року) (CELEX 32002R0178), що охоплює всі етапи виробництва продуктів харчування.

Маркування харчових продуктів. Положення ЄС № 1169/2011 Європейського Парламенту та Ради щодо надання споживачам інформації про харчову продукцію (ОJ L-304, 22 листопада 2011 року) (CELEX 32011R1169) змінює чинне законодавство щодо маркування. Було встановлено нові положення щодо:

- обов'язкової інформації про харчові продукти;
- виділення алергенів у списку інгредієнтів;
- чіткості маркування та мінімального розміру тексту;

Відповідно до Постанови ЄС № 1169/2011 детальна інформація про вміст продуктів харчування є обов'язковою з 13 грудня 2016 року. Вона повинна бути включена в етикетку з таким змістом: енергетична цінність, кількість жиру, насичених жирних кислот, вуглеводів, цукру, протеїну та солі. Зміст може бути доповнений додатковою інформацією про кількість мононенасиченого натрію, поліолів, крохмалю або клітковини.

Контроль безпечності харчових продуктів тваринного походження, призначених для спо-

живання людиною. Загальні гігієнічні вимоги до харчових продуктів та спеціальні гігієнічні вимоги до харчових продуктів тваринного походження зафіксовано Регламентом ЄС № 852/2004 та 853/2004.

Зокрема, загальні вимоги до імпорту харчових продуктів тваринного походження до ЄС такі:

- продукти повинні походити із зареєстрованих потужностей або потужностей, на які видано експлуатаційний дозвіл у країні-експортері, яка включена до дозвільного списку країн з правом експорту відповідної продукції до ЄС (Рішення (ЄС) 2011/163);

- продукти повинні супроводжуватися сертифікатом здоров'я, виданим компетентним органом країни-експортера;

- продукти повинні пройти обов'язкову перевірку кожного вантажу з цим товаром на прикордонному пункті пропуску країни ЄС, де здійснюються ветеринарні перевірки.

Контроль залишків ветеринарних препаратів. Ключові вимоги та процедури щодо встановлення меж залишків фармакологічно-активних речовин у харчових продуктах тваринного походження визначені в Регламенті ЄС №470/2009. Максимальні межі залишків фармакологічно-активних речовин визначено Регламентом ЄС №37/2010. Державний моніторинг залишків ветеринарних препаратів та забруднюючих речовин у меді в Україні проводиться відповідно до вимог Директиви 96/23/ЄС. Вимоги ЄС до меду, призначеного для споживання людиною, зокрема показники якості (вода, цукор і кислотність), вимоги до маркування, визначено Директивою 2001/110/ЄС.

Додаткові вимоги замовників з ЄС. Замовники з ЄС можуть вимагати від виробника наявності сертифікату відповідності певному міжнародному стандарту (зазначається у контракті), а саме ISO 22000, FSSC 22000, BRC, IFS. Ці сертифікати не є обов'язковими для ввезення на територію ЄС, проте вони часто є необхідною умовою для реалізації продукції в ЄС.

Можна виділити такі основні етапи здійснення експорту меду до ЄС українськими підприємствами [4]:

- 1) необхідно ґрунтовно підготуватися, зокрема перевірити відповідність наведеним вище вимогам ЄС щодо безпечності, провести сертифікацію стосовно відповідності міжнародним стандартам (за необхідності), детально проаналізувати потенційні ринки збуту та конкурентне середовище, знайти партнерів та покупців у ЄС;

- 2) слід провести акредитацію (облік) на митниці та отримати картку акредитації компанії або приватного підприємця;

- 3) треба укласти зовнішньоекономічний контракт та договір на надання транспортно-експедиційних послуг;

4) варто зареєструвати експортні потужності у відповідному державному реєстрі як експортера меду із зазначенням країни призначення;

5) необхідно отримати міжнародний сертифікат на імпорт меду та інших продуктів бджільництва, призначених для споживання людиною, форма якого визначена Регламентом ЄС № 2016/759; сертифікат видається на кожну партію вантажу відповідним державним органом на основі результатів лабораторних досліджень;

6) слід отримати сертифікат з перевезення товару EUR.1, який видається безоплатно на кожну партію товару митниці ДФС України під час або після здійснення експорту товару (уповноваженим експортером він не потрібен);

7) треба провести митне оформлення вантажу в режимі експорту, надавши необхідні документи (митну декларацію, контракт, інвойс, калькуляцію виробництва, транспортну накладну, сертифікат EUR.1, міжнародний сертифікат тощо);

8) варто пройти митні перевірки та контроль у пункті в'їзду на територію ЄС; продукція тваринного походження повинна бути заявлена щонайменше за 24 години до прибуття вантажу до місця перетину кордону (попередні повідомлення надсилаються в пункт пропуску або через електронну систему TRACES).

Висновки з проведеного дослідження. Експорт натурального меду є однією з найперспективніших галузей для українських виробників, адже споживання та попит на таку продукцію невинно зростають в усьому світі, а особливо у країнах ЄС, оскільки вони є найбільшими світовими імпортерами меду (доля на ринку складає більше 52%). Водночас Україна традиційно займає передові позиції у світі з виробництва та експорту меду (за січень-вересень 2017 року обсяги поставок склали рекордні 46 200 т). Однак вітчизняні експортно-орієнтовані підприємства часто стикаються з проблемами в організації своєї діяльності з продажу меду партнерам у країнах ЄС, тому розглянуто практичні можливості використання квоти на безмитний експорт продукції, що може стати корисним для підприємств-експортерів меду. Важливу роль відіграють основні законодавчі вимоги, яких необхідно дотримуватися для успішного експорту натурального меду до країн Європейського Союзу.

Перспективами подальших досліджень може бути компаративний аналіз з метою визначення ефективності експорту меду до країн ЄС та Північної Америки з урахуванням міжнародних інтеграційних процесів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Європейське Бюро статистики (Eurostat). URL: https://ec.europa.eu/agriculture/honey_en.
2. База даних статистики ФАО (Food And Agriculture Organization of the United Nations). URL: <http://faostat3.fao.org/download/Q/QL/E>.

3. Експорт українського меду побив історичний рекорд. URL: <http://landlord.ua/eksport-ukrayinskogo-medu-pobiv-istorichniy-rekord>.

4. Мед натуральний: перспективи експорту до ЄС. URL: <https://eu-ua.org/eksport-yes/med>.

5. Пшик-Ковальська О.О., Передало Х.С. Чинники впливу на планування зовнішньоекономічної діяльності. Науковий вісник НЛТУ України. 2012. Вип. 22.8. С. 296–301.

6. Стан та тенденції розвитку вітчизняного та світового ринків меду. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/12.1/224.pdf>.

7. Кернасюк Ю.А. Медові перспективи. Агробізнес сьогодні. 2015. № 14 (309). URL: <http://www.agro-business.com.ua/ekonomichnyi-gektar/3457-medovi-perspektyvy.html>.

8. Тарнавська Н.П. Управління конкурентоспроможністю підприємств: теорія, методологія, практика. Тернопіль: Економічна думка, 2008. 570 с.

9. Leishman D., Menkhous D.J., Whipple G.D. Revealed Comparative Advantage and the Measurement of International Competitiveness for Agricultural Commodities: An Empirical Analysis of Wool Exporters No 35691, 1999 Annual Meeting, July 11–14, 1999, Fargo, ND from Western Agricultural Economics Association. URL: <http://purl.um.edu/35691>.

10. Erkan B. Comparative Analysis of the Competitiveness in the Export of Science – Based Goods Regarding Turkey and the EU+13 Countries. International Journal of Business and Social Science. 2014. July. Vol. 5. № 8 (1). URL: http://ijbssnet.com/journals/Vol_5_No...1_July_2014/13.pdf.

REFERENCES:

1. Eurostat. Available at: [https://ec.europa.eu/agriculture/honey_en] (in English).
2. Food And Agriculture Organization of the United Nations. Available at: [<http://faostat3.fao.org/download/Q/QL/E>] (in English).
3. Eksport ukrainskoho medu pobyv istorychnyi rekord [Export of Ukrainian honey beat historical record]. Available at: [<http://landlord.ua/eksport-ukrayinskogo-medu-pobiv-istorichniy-rekord/>] (in Ukrainian).
4. Med naturalnyi: perspektyvy eksportu do YeS [Natural honey: perspectives of export to EU]. Available at: [<https://eu-ua.org/eksport-yes/med>] (in Ukrainian).
5. Pshyk-Kovalska O.O., Peredalo Kh.S. (2016) Chynnyky vplyvu na planuvannia zovnishnoekonomichnoi diialnosti [Factors of influence on planning a foreign economic activity]. Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy [Scientific bulletin of NLTU], p. 301 (in Ukrainian).
6. Stan ta tendenitsii rozvytku vitchyznianoho ta svitovoho rynkiv medu [Current state and tendencies of development of national and international markets of honey]. Available at: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/12.1/224.pdf> (in Ukrainian).
7. Kernasiuk Yu.A. (2015) Medovi perspektyvy [Honey perspectives], Ahrobiznes sohodni [Agricultural business today]. Available at: <http://www.agro-business.com.ua/ekonomichnyi-gektar/3457-medovi-perspektyvy.html> (in Ukrainian).
8. Tarnavs'ka N.P. (2008) Upravlinnia konkurentospromozhnistiu pidpriemstv: teoriia, metodolohiia,

praktyka [Competitiveness Management: theory, methodology and practice], p. 570 (in Ukrainian).

9. Leishman D., Menkhaus D.J., Whipple G.D. Revealed Comparative Advantage and the Measurement of International Competitiveness for Agricultural Commodities: An Empirical Analysis of Wool Exporters No 35691, 1999 Annual Meeting, July 11–14, 1999, Fargo, ND from Western Agricultural Econom-

ics Association. Available at: <http://purl.umn.edu/35691> (in English).

10. Erkan B. Comparative Analysis of the Competitiveness in the Export of Science – Based Goods Regarding Turkey and the EU+13 Countries. *International Journal of Business and Social Science*. 2014. July. Vol. 5. No 8 (1). Available at: http://ijbssnet.com>journals/Vol_5_No...1_July_2014/13.pdf (in English).

Petrenko O.A.

Master, National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”

Manaenko I.M.

Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of Management
National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC FEATURES OF EXPORT OF UKRAINIAN HONEY TO THE EU COUNTRIES

Today, the export of natural honey is one of the most promising sectors for Ukrainian producers, as consumption and demand for such products are constantly growing worldwide, especially in the EU countries, as they are the world’s largest importers of honey – the market share is more than 52%. At the same time, Ukraine traditionally holds the leading position in the world in production and export of honey – in January-September of 2017, the volume of deliveries beat the record of 46 200 tons. However, domestic export-oriented enterprises often face problems in organizing their honey sales to partners in EU countries.

The practical feasibility of using the quota for duty-free export of products was considered. The article also analyzed in detail the main legislative requirements that must be observed for the successful export of natural honey to the European Union countries.

Ukrainian exporters should strictly follow product-specific requirements for EU market access in following sections: control of contaminants in foodstuffs, control of pesticide residues in plant and animal products intended for human consumption, control of residues of veterinary medicines in animals and animal products for human consumption, health control of Genetically Modified (GM) food and novel food, health control of products of animal origin for human consumption, health control of products of animal origin not intended for human consumption, traceability, compliance, and responsibility in food and feed and labelling of foodstuffs. Also, it is very important to consider preparatory steps as verifying the compliance with the above EU requirements for safety, conduct certification for compliance with international standards (if necessary), analyze in detail the potential markets and competitive environment, find partners and buyers in the EU, etc. After that, Ukrainian enterprise should conduct accreditation at the customs office and receive an accreditation card for a company or a private entrepreneur. Following the mentioned above steps will help national companies to build a successful export strategy and conduct business.